D·N
30/7 1948

Priskontrollen

Statsminister Erlander är verkligen i ett hänseende regeringens ledande man: när det gäller att uttrycka belåtenhet över de tre senaste årens politik. När han blir riktigt fylld av stämning över regeringens förträfflighet, som i disputationen med kommunistchefen Linderot, förklarar han att socialdemokraternas och kommunisternas gemensamma efterkrigsprogram har förverkligats punkt för punkt. Man har således statsministerns ord på vad detta program innebär: överfull sysselsättning, uppnådd genom bristande samhällsekonomisk balans, regleringar och ransoneringar. Yngre socialdemokratiska ekonomer som Rehn och Karleby (Tiden 1948 nr 3) erkänner rättframt detta. Den sistnämnde går t. o. m. så långt att han drar ut konsekvensen av regleringsekonomin och låter denna omfatta även arbetsmarknaden, ja, för honom framstår rent av en dirigering av arbetskraften som det förnämligaste medlet i den socialistiska ekonomin.

När exempelvis Dagens Nyheter kritiserar det nuvarande regleringssystemet sker detta inte i någon ljusblå förhoppning om att det skulle vara möjligt att i ett slag avskaffa alla regleringar eller ransoneringar — detta kunde inte ske utan att tillgripa sådana kraftiga ekonomiska medel som de sociala hänsynen gör motbjudande och andra förhållanden äventyrliga. Vad man vänder sig emot är för det första den rent principiella regleringsvänlighet som kännetecknar socialdemokratins maktutövning och som medfört att regleringar har tillgripits i större utsträckning och med större hårdhet än som skulle ha erfordrats, om regeringens politik varit inriktad på att åstadkomma förtroende och enighet i stället för oro och splittring, sparlust i stället för köphets, produktionsökning i stället för skattetänkande och sanering av penningvärdet i stället för ständigt stigande köpkraftsöverskott. För det andra kritiseras den utformning som flera av regleringarna har fått, både rent principiellt, så att deras verkningar i stället för eller jämte den avsedda blir även andra, inte önskvärda, och rent administrativt, så att de kommit att alldeles i onödan betunga och trakassera allmänheten.

Ett exempel på det berättigade i en dylik kritik utgör priskontrollen, kanske vår viktigaste regleringsinstitution. Avsikten med denna kontroll är att se till att inte företagarna utnyttjar bristen på åtskilliga nödvändiga varor till att öka sina vinster, dvs. höja priserna utöver vad kostnadsökningarna gör nödvändigt — en prishöjning som i en situation av inskränkt konkurrens och knapphet på vissa varugrupper inte över lag skulle fylla sin ekonomiska funktion att locka till ökad produktion.

Att priskontrollen i inte föraktlig utsträckning lyckats fylla denna uppgift skall villigt erkännas — särskilt var detta fallet under dess första tid —, men det sätt på vilket den i enlighet med regeringens direktiv har handhafts har också lett till skadliga verkningar av sådan omfattning att det är svårt att rättvist avväga om den totalt sett varit mest till gagn eller till skada. Här skall ett par av dessa verkningar granskas. Allmänt sett leder priskontrollen till att köpkraftsöverskottet ökar. Detta ligger i sakens natur om inte kontrollen kombineras med ett effektivt inkomststopp, något som emellertid är ytterligt besvärligt under en överkonjunktur. Köpkraftsöverskottet söker sig i första hand till importvaror, med påföljd att importöverskott uppstår. I andra hand — särskilt sedan man som hos oss förbilligat importvarorna genom kronuppskrivning och inskränkt deras mängd genom importreglering — inriktar sig köpkraftsöverskottet på inhemska varor av mindre oumbärligt slag. Följden blir en snedvridning av produktionen, så att denna alltmer inriktas på framställning av mindre nödvändiga varor eller ej priskontrollerade varianter av de nödvändiga varorna. Mer praktiskt uttryckt innebär detta, som en i denna tidning pågående reportageserie redan tydligt visat, att det uppstår brist på en mängd viktiga varor, såsom barnkläder, lakansväv, hushållsporslin och vissa slags skodon.

I vissa fall har priskontrollnämnden sökt förhindra att framställningen av priskontrollerade varor hålls tillbaka genom att för råvarutilldelning kräva att en viss del av produktionen ägnas sådana varor. Ett sådant åläggande har emellertid i sin tur vanskliga följder. Dels ställer det fabrikanter av bättre kvaliteter i ett sämre läge än dem som redan tidigare varit inriktade på enklare och billigare produktion, dels tvingar det ofta till prishöjningar på den inte priskontrollerade delen av framställningen; denna del får ersätta förlusterna på den kontrollerade.

En annan, på längre sikt ytterst allvarlig verkan utgör den minskning av trycket att rationalisera som priskontrollen medför, delvis i kombination med råvarutilldelningen, som sker inte efter vad företagen kan prestera för närvarande utan vad de kunde åstadkomma för flera år sedan. Detta sista har priskontrollnämnden själv insett. I ett flertal skrivelser till regeringen, senast den 2 juli i år, har den begärt ändrade bestämmelser för kvoteringen.

Emellertid börjar det alltmer stå klart att sådana ändringar inte är tillräckliga. I hög grad synes de för övrigt syfta till att för obegränsad framtid konservera priskontrollen, låt vara under något vettigare former än de nuvarande.

Det angelägna kravet för närvarande är en genomgripande översyn och förenkling av hela regleringsväsendet samt en förändring av den ekonomiska politikens inriktning, så att denna kommer att syfta till att avskaffa regleringarna, alltefter som detta visar sig möjligt, och inte till att bygga ut och konservera dem för all framtid, vilket visat sig vara socialdemokratins strävan.

Den socialistisk-kommunistiska fronten

Det kommunistiska huvudorganet riktar i gårdagens nummer en vädjan till Stockholms arbetare om stöd inför valen genom prenumeration. Av intresse är att kommunismen därvid kan påräkna hjälp från socialdemokratiska organisationer — samma socialdemokrati som officiellt söker spela rollen av den femte kolonnens främsta bekämpare.

Under år 1946 bedrevs en livlig agitation för den s. k. arbetarpressen, en agitation som kulminerade omkring årsskiftet 1946—47. Enligt socialdemokratiska likaväl som enligt kommunistiska uttalanden skulle det vara en plikt för arbetarna att hålla en "arbetartidning" och att undvika oppositionella organ; en kommunistisk tidning vore alltså att föredra framför en demokratisk och icke socialistisk. Efter hand avmattades denna propaganda: även från ledande socialdemokratiskt håll framhölls att arbetarna, lika väl som andra medborgare, borde ha sin läsfrihet oförkränkt. Efter kuppen i Tjeckoslovakien och sedan den socialdemokratiska ledningen betonat kommunismens opålitlighet och rent av utlyst en särskild aktion mot diktaturpartiet kunde det antas att propagandan för "arbetarpressen" helt skulle upphöra. Ty dess fortsättande måste innebära att socialdemokrater uppmuntrar kommunistisk agitation samtidigt som de förklarar denna vara ett hot mot Sveriges folkstyrelse och självständighet.

Emellertid fortsätter dubbelspelet, såsom en rad händelser under senare tid utvisat: den av Z. Höglund, G. Branting och många andra representerade halvkommunismens omhuldande, socialdemokratins försvar av det kommunistiska polisborgarrådet i Stockholm, samverkan inom ABF och Clarté. På samma sätt förhåller det sig med värvandet för "arbetarpressen". Typografiska föreningen i Stockholm har nyligen utlyst en tävlan i prenumerationsvärvning för "arbetarpressen" och samtidigt fattat ett beslut om betalning till viss del av medlemmarnas egen prenumeration, som medför att även socialdemokrater förpliktas att direkt och ekonomiskt stödja kommunisttidningarna. Det bör tilläggas att Dagens Nyheter förvägrats närmare kännedom om dessa besluts innebörd; Typografiska föreningen meddelar vid förfrågan att besluten är hemliga och icke får offentliggöras — trots att Ny Dag lämnat vissa ofullständiga uppgifter i saken. Denna kombination av öppet avståndstagande och hemligt samarbete kännetecknar många socialdemokraters hållning till det parti vars enda uppgift är att bilda ett ryskt annex i Sverige.

Propagandavärdet i en valannons

sammanhänger givetvis med tillspetsningen eller, om man så vill, ensidigheten. Likväl har man i anständighetens namn rätt att kräva så pass mycken strävan efter objektivitet också hos en valannonsör att inte den överväldigande majoriteten läsare bibringas klart oriktig uppfattning om enkla fakta. Nu har högerpartiet publicerat en vädjan till bilisterna, där en av de tre satserna lyder:

"Ensam bland de borgerliga stred högern som parti vid bensindebatten i mars för klart avslag på extraskatten."

Ordet "stred" kan för den språkligt lyhörde i viss mån ursäkta att annonsen helt förbigår hur högern slutligen r ö s t a d e — nämligen för det folkpartiförslag om en till 10 öre begränsad extraskatt som utgjorde det enda praktiska alternativet till den socialdemokratiska utskottsmajoritetens 27-öreslinje. Orden "som parti" kan också till nöds, för den politiskt välskolades del, täcka den obetydliga skillnaden mellan högerns och bondeförbundets uppträdande. Men mer än nittio procent av den läsande allmänheten måste av de citerade raderna ledas till den falska uppfattningen att högern befann sig ensam i en stor hjälteroll — medan verkligheten var en helt annan. Den "framåtanda" som yttrar sig i dylik reklam måste påtalas och avvisas.

Rent socialdemokratisk ministär i Finland

utan några inslag från andra partier — hr Enckell är ju fackman — blev alltså resultatet av K. A. Fagerholms verksamhet som regeringsbildare. Vilken grupp det är som bär ansvaret för att regeringsunderlaget på detta sätt inskränkts till ett enda parti är uppenbart. Trots den överrepresentation som erbjudits folkdemokraterna i form av fem ministerportföljer, har de genom sitt envisa krav på inrikesministerposten utestängt sig själva ur regeringen. Det skulle ha inneburit en oerhörd utmaning om man nu skulle ha begåvat det finska folket med en folkdemokratisk inrikesminister sedan det först lyckats bli kvitt hr Leino och sedan i fria val visat sitt ökade förtroende för dem som medverkade till att skjuta honom åt sidan.

Folkdemokraternas halsstarrighet — som med tanke på hr Leinos insats verkar direkt komprometterande — har haft till följd att hr Fagerholm funnit det lämpligast att även avstå från agrarernas medverkan. Det är beklagligt att hans ministär på detta sätt måste bli en utpräglad minoritetsregering, representerande endast 54 av riksdagens 200 mandat. Men det är samtidigt begripligt om hr Fagerholm velat undvika att bilda en koalitionsministär baserad på något som i propagandan skulle kunnat framställas som en antikommunistisk front. Folkdemokraterna kommer säkert ändå att framställa sig som förföljda och anpassa sin taktik därefter.

PRESSGRANNAR

Ett svenskt dollarlån rekommenderas nu av Nya Norrland (s) med en i kärnpunkten övertygande motivering:

Här har sagts från ansvarigt håll att man tyvärr måste räkna med en viss brist på råvaror, maskiner och maskindelar, som om inte oumbärliga för oss i varje fall är för oss synnerligen nyttiga. Man kan också befara en viss arbetslöshet som en följd av detta, i varje fall ett omställningsproblem som innan det i varje särskilt fall kan lösas leder till förluster i produktionen.

Nu kan man alltid diskutera vad vi i en tid som denna har råd med. Men en sak kan icke diskuteras: vi har inte råd att inte ge folk full sysselsättning. Vi har inte råd att ha någon arbetslöshet. Vi har inte råd att minska vår produktion, om det finns någon som helst möjlighet att undvika det.

I fortsättningen diskuteras riskerna för politiska villkor vid ett lån, för avslag på en låneansökan av hänsyn till andra länders behov samt för en sådan utveckling att lånet skulle få återbetalas med mera värdefulla pengar än som nu står till buds. Endast den sista risken är enligt den citerade tidningens mening allvarlig — men därtill är att säga att amerikanerna lär vara lika obenägna som vi för massarbetslöshet, som lätt uppstår vid mera betydande höjningar av penningvärdet. Hela samlingen av reservationer gör därför ett intryck av försök att betäcka reträtten från socialdemokratins tidigare positioner i denna livsviktiga fråga.

Finlands försvarsförhållanden belyses av ett antal uppgifter i Finska pressmeddelanden:

Före vinterkriget utgjorde militärutgifterna i Finland i regel omkring 18 procent av de egentliga statsutgifterna. Efter vapenstilleståndet har de minskats avsevärt. Under åren 1945—48 har de gått ned från 13,7 procent till 5,7 procent. Visserligen har de under nämnda år ökats från 1.675 miljoner mark till något över 3.000 miljoner, men den samtidigt pågående inflationen har medfört den anförda procentuella nedgången.

Minskningen har förorsakats av många faktorer. En sådan är förkortningen av de värnpliktigas tjänstgöringstid i form av långa permissioner; först omfattade förkortningen tre månader, i maj 1948 beslöts en ytterligare förkortning till fem månader. Antalet hästar är i armén mindre än hälften av vad det var före krigen. De under krigstiden anskaffade förråden har förbrukats, utan att någon betydande förnyelse ägt rum. Några medel för underhåll av kaserner och andra militära byggnader har budgeten icke upptagit.

Det upplyses också att antalet vakanta tjänster i Finlands försvarsmakt nu är icke mindre än 1.500.

Stora "efterräkningar på skatten" är att vänta landet runt av skäl som Upsala Nya Tidning (fp) skildrar:

Om man söker efter orsakerna till att vi har så mycket kvar att betala i skatt, så svaras det från sakkunskapen på olika håll i vårt land ungefär så här: affärsmän, rörelseidkare, egna företagare med flera har inte begärt jämkning av den preliminära skatten vid inkomstökning. Det ligger uppenbarligen så till, att framför allt folk med B-skatt i allmänhet har tillgripit jämkningsförfarandet då det gällt sänkningar i inkomsten men däremot inte brytt sig om det då inkomsterna har stigit under det aktuella skatteåret. Vidare kan man fastslå att arbetstagare i många fall försöker komma undan löneavdrag för ackordsöverskott, övertidsersättningar, retroaktiva löner etc. Arbetsgivaren har sett genom fingrarna med sådant, dragit av alltför litet, ibland kanske inte dragit av något alls — i vissa fall för att få behålla den eftertrådda arbetskraften. Arbetstagare med extrainkomster har inte tyckt att det har varit någon idé att anmäla detta — och så kommer efterräkningen.

Till denna uppräkning bör tydligen läggas två tekniska förhållanden: skattetabellernas 1-kronassteg är besvärande grova och den samfällda källbeskattningen av makars inkomster illa ordnad. Mer än allt annat lär det dock vara den fortskridande inflationen som vållar de obehagliga överraskningarna på restskattesedlarna.

Offentliggörandet av kartellavtal genom monopolbyråns försorg har hittills inte väckt det intresse hos allmänheten som man önskat och väntat, konstaterar Vestmanlands Läns Tidning (fp) med beklagande. Somliga påstår att det bristande intresset skulle vara pressens fel:

Pressen är dock ursäktad, vilket framhållits även från kooperativt håll, där man ju inte tvekar att skjuta in sig på allt som luktar monopol. Det är nämligen så att monopolbyrån registrerar v a r j e konkurrensbegränsande avtal, alldeles oavsett vilka avsikter som ligger bakom dess tillkomst eller vilka följder för konsumenterna det kan få... Men vilka som är vilka är inte så lätt att bedöma bara med utgångspunkt från avtalens bokstav. Vad som ser ut som en överenskommelse om ren plundring kan i grunden vara ganska oskyldigt, medan bakom en oskyldig formulering kan döljas röveri i den högre stilen.

En cirkulärledare i socialdemokratisk press betonar samtidigt att monopolbyråns uppgiftsinsamling och publiceringar nu fortskridit så pass att de av den nyss citerade tidningen berörda frågeställningarna bör kunna träda i förgrunden för verksamheten:

I den mån som detta registreringsarbete fortskrider, ökas emellertid angelägenheten av att byrån genom specialundersökningar och prisanalys tränger problemen ännu djupare inpå livet. När avtal upphävs eller modifieras i samband med registrering, måste nämligen kontrolleras att detta inte bara sker på papperet, utan att det verkligen innebär att konkurrensen blir återställd. Ännu så länge är det bara en större specialundersökning — avseende jordbruksmaskinbranschen — som byrån kunnat sätta i gång. Men redan för att kunna ge effektiv hjälp åt elbranschkommittén och byggmaterialutredningen blir byrån nödsakad att ta upp betydligt flera sådana intensivundersökningar.

Amerikansk erfarenhet visar, påpekar den citerade ledaren med rätta, att det måste ta sin rundliga tid innan monopolbyrån blir det effektiva instrument mot fördyrande och försoffande kartellism som krävs både för konsumenternas och för produktionseffektivitetens skull.

Den Wahlbärjska släktthärvan på Carlslund och Sättra finner Svenska Dagbladet (h) mycket graverande:

Mycken skarp kritik har riktats mot herr Wahlbärj — men hittills ingen så allvarlig som denna. Det vore illa nog för honom, om undersökningarna rörande förhållandena vid barnavårdsnämnden skulle bekräfta den allmänt spridda uppfattningen, att han utnämner efter partimeriter. Skulle det dessutom bevisas, att han begagnat sin ställning som borgarråd för att skaffa fördelar åt sin släkt — då är måttet rågat. Det borde alltså vara ett viktigt intresse för honom själv att utan dröjsmål om möjligt försöka vederlägga beskyllningarna. Därför har man svårt att tro sina ögon, då man läser hans inlägg i Morgon-Tidningen på onsdagen: där finns inte en enda uppgift om att beskyllningarna äro felaktiga — men däremot mycket, som vittnar om uppenbar förlägenhet.

Ryssland—Europa i aktuell debatt

"RYSSLAND ÄR av samma art som Europa. Det *är* vad Europa *var*. Skillnaden mellan Ryssland och Europa är inte mer absolut än skillnaden mellan det förgångna och det nuvarande."

Så skrev 1913 Tomas Masaryk, senare ryktbar som den tjeckoslovakiska republikens grundare. Hans ord är representativa för den uppfattning som för en 30—40 år sedan dominerade det allmänna tänkesättet då det gällde att ställa in Ryssland och den ryska samhällsutvecklingen i deras internationella sammanhang. En uppfattning som i korthet kan sägas ha gått ut på att Ryssland var en integrerande, fastän efterbliven del i den europeiska gemenskapen och den ryska historien en vandring mot allt djupare delaktighet i denna gemenskap. Efter bolsjevikrevolutionen drevs denna föreställning av Leo Trotskij till sin paradoxala kulmen. Med tillämpning av den marxistiska dialektiken förklarade Trotskij revolutionen ur den tidigare efterblivenheten: det tsaristiska samhället var så primitivt att det vid en omvälvning måste "slå över" inte i ett borgerligt av västerländsk typ utan i ett socialistiskt. Den ryska efterblivenheten förbyttes på så sätt med ett slag i ett försprång. Men kvar stod föreställningen om det väsentliga i gemenskapen mellan rysk och västerländsk odling.

Trots alla viktiga inbördes skillnader skulle man våga påstå att det inte är någon tillfällighet att de strävanden som representeras såväl av Masaryk som av Trotskij drabbats av ett gemensamt öde: att krossas av den röda tsarism som företräds av Josef Stalin. Det är säkert heller ingen tillfällighet att hela den syn på problemet Ryssland—Europa som tidigare dominerat på senare år fått vika för en annan av motsatt innebörd. Inte de gemensamma dragen utan olikheterna mellan rysk och västeuropeisk historia har ställts i förgrunden och utpekats som det väsentliga. Det säger sig självt att utvecklingen under de allra senaste åren och den alltmer vidgade klyftan mellan öst och väst givit ytterligare stöd åt sådana tankegångar. I anslutning till dagsläget har de upptagits bl. a. av den kände engelske historikern *A. J. Toynbee* i uppsatsen "Russia's Byzantine Heritage", som ingår i Toynbees senaste bok, essäsamlingen *Civilization on Trial* (Oxford University Press).

Här möter uppfattningen av den ryska historien som ett slutet förlopp, avskärmat mot yttervärlden av en blott i desperata krislägen genombruten barriär av intolerans och misstänksamhet. Toynbee menar att den doktrinära självtillräcklighet och den känsla av en i själva världsordningen grundad överlägsenhet som karaktäriserar dagens sovjetregim går direkt tillbaka på den ortodoxi som under tsarismen representerades av den grekisk-katolska kyrkan. Att denna kyrka i högre grad än något västerländskt religionssamfund var underordnad den världsliga makten och ett instrument för dennas intressen bidrar blott till att än kraftigare inskärpa sovjetregimens kontinuitet med det förgångna.

Ostridigt är att den kommunistiska läran ursprungligen utgjorde ett inlån väster ifrån, men lika ostridigt torde vara att den nuvarande ordningen icke har många drag gemensamma med den regim som föresvävade de egentliga revolutionärerna. De har också helt följdriktigt röjts ur vägen. I bolsjevikrevolutionen ser Toynbee främst den mäktiga hävstången för den genomgripande industrialisering som var nödvändig om Ryssland skulle kunna hävda sig gentemot Västerlandet. Omplanterad på rysk botten fick emellertid den västerländska tekniken helt andra sociala och politiska följder än i de länder där den ursprungligen vuxit fram. Industrin kom inte att som på andra håll tjäna som grund för en demokratiseringsprocess, utan blev i stället fundamentet till ett nytt privilegie- och klassamhälle, som skilde sig från det gamla främst genom sin större effektivitet och hänsynslöshet. Samtidigt underkastades den kommunistiska doktrinen en grundlig bearbetning i de maktägandes intresse, en procedur som underlättades av marxismens inneboende kritik av den västerländska kulturen. I dess nuvarande form karaktäriserar Toynbee kommunismen som "en tro som tillåter det ryska folket att vidmakthålla sitt traditionella avståndstagande från Västerlandet, samtidigt som den tjänar som ett instrument för de maktägande i arbetet på Sovjetunionens industrialisering".

Vilka perspektiv öppnar sig då för detta samhälle i vilket västerländsk teknik förenas med österländsk despotism? Och vilka är utsikterna i den kamp mellan öst och väst som nu förs på snart sagt alla områden utom det militära? Ingenting är vanskligare än att dra upp riktlinjer för en kommande utveckling, men försöket har gjorts av den österrikiske historikern och sociologen *Franz Borkenau*, som nyligen i en uppsats i tidskriften Horizon (november 1947) varit inne på delvis samma frågor som Toynbee.

Den största svagheten hos det stalinistiska samhället är enligt Borkenau dess oförmåga till utveckling och självförnyelse. I dagens läge, medan Sovjetunionens industrialisering ännu är i full gång och nyligen möjliggjort en politisk expansion utan motstycke i landets historia, kan visserligen varje tal om stagnation förefalla overkligt. Den myt om ett allmänt framåtskridande som omger kommunismen har alltjämt ett fast grepp över stora människomassor även utanför Sovjetunionen, trots att den i själva verket döljer en nattsvart reaktion. Låt vara att sovjetsamhället håller på att bli utpräglat statiskt; det hindrar inte kommunismen från att vara den mest dynamiska kraften i dagens internationella politik.

Avgörande är dock enligt Borkenau att de impulser som ytterst fört mänskligheten framåt givits under förhållanden som tillåtit ett personligt ansvar och en tankens frihet som är sovjetmänniskan förvägrad. Därför har vi västerlänningar all anledning att vara vid gott mod "inte för vårt personliga öde, som knappast lär bli angenämt, men väl för det öde som väntar de idéer på vilka vi lever". Det låter tröstefullt, men det kan inte förnekas att det är en tröst på mycket lång sikt. För den som inte orkar höja sig till Borkenaus världshistoriska perspektiv, utan bekymrar sig om sitt eget enda liv framstår västeuropeisk samverkan och amerikansk upprustning som mer närliggande väsentligheter.

U. B.

Litterärt från Finland

AALE TYNNI är en förgrundsgestalt inom ett slags akademisk falang bland de unga finska lyrikerna av i dag. Hennes tidigare dikter från 40-talets början utmärkte sig inte sällan för mjukhet och fräschör och var liksom allt hon skrivit av hög formell kvalitet. Sedermera har hon ramlat ett stycke ner i deklamationens och retorikens stora grustag, därifrån det inte är så lätt att ta sig upp igen. Senast har hon låtit tala om sig genom att erövra guldmedalj i lyrik vid Londonspelens konsttävlingar. Det har skett med en hyllningsdikt i den strama och högtidliga, ståtligt opersonliga stilen, betitlad *Hellaan laakeri*. "Lagern från Hellas" är ett upphöjt träd, ett eftertraktat träd, bortom årtusenden sträcker sig längtande händer mot dess lövverk; det stolta trädet bugar sig endast för segrare. Det är fostrat på hjältars mark, i "ett heligt, försvarat land", dess hemort är Thermopyle och Marathon, vid dess åsyn bländas hjärtat, dess krona höjer sig högt mot himlens blå, och i skuggan av dess grönska går leken och kampen tidlösa vidare. Allt detta är satt på tre välrimmade och rytmiskt otadliga strofer, festvers av god standard. Mellan epos och epigram och mellan maraton och sprinterlopp är väl skillnaden ungefär lika stor. Efter den skalan motsvarar årets guldmedaljdikt ungefär ett 800-meterslopp på 1.55 — skapligt, men inte av internationell klass. Hur prisdomarna burit sig åt när de jämfört de tävlande opusen är svårt att förstå. I rättvisans namn får man hoppas att åtminstone överdomaren varit en framstående polyglott. Kanske finns det litterära poängtabeller. Det vore någonting för tröttkörda recensenter att ha fram mot julkanten.

*

DET TRADITIONELLT formalistiska draget i finsk lyrik, som sedan 30-talet varit ganska framträdande, håller annars åter på att upplösas och bläser kanske bort inom det närmaste decenniet. En ny brytningstid är inne. Modernism i nyare mening står visserligen ännu inte att upptäcka — blotta problemet om "fri" contra "bunden" vers är alltjämt något av en stridsfråga. En skolbildande lyrisk teknik som Eliots är ännu inte prövad på finska, men avancerad i tolkningsväg är Lee Masters' Spoon River Anthology, som nyligen översatts av *Arvo Turtiainen*, den radikala Kiilagruppens främste poet. Uppgiften har legat väl till för honom; redan för ett tiotal år sedan var han märkbart påverkad av Lee Masters' slagkraftigt poängplockande stil.

*

DET ÄR INTE SVART att se att gränsen mellan gammal och ny lyrisk form i den finskspråkiga poesin mestadels sammanfaller med linjen mellan höger och vänster. Lyrik och politik har också tidigare delats upp på ett liknande vis hos oss, om också inte med samma skärpa som i dag. Protagonisterna den gången hette *Eino Leino* och *V. A. Koskenniemi*; de hörde till skilda politiska läger, låg ingalunda i fejd med varandra, men var varandra djupt främmande till väsen och lyrisk uppfattning. Man kunde säga att Koskenniemi omkring 1918 avlöste Leino som de finsknationellas hjärteskald. Nyligen har de båda aktualiserats i tryck. Den 6 juli inföll också sjuttiårsdagen av Leinos födelse och firades vederbörligen med minnesvård, tal och artiklar i pressen; man kan gott föreställa sig att hans odödliga, naiva och geniala själ icke utan välbehag hörde på hyllningarna, som plånade ut allt det sordida och förnedrande ur hans liv.

*

NÅGRA GLIMTAR av Eino Leino från 1910-talets mitt och slut, då han redan börjat förfalla och duka under för alkoholen, får man i ett par senaste höst utkomna memoarböcker. *Hella Wuolijoki*, dramatiker, politiker och radiochef, skrev ner sina hågkomster av Eino Leino, medan hon satt fängslad hos statspolisen år 1943. De publicerades under titeln *Kummituksia ja kajavia* ("Gengångare och tärnor") tillsammans med hennes mer flyktiga porträtt av den finlandssvenske kåsören Gustaf Mattsson. Om makarna Wuolijokis och Eino Leinos vistelse sommaren 1914 på en enslig och naturskön tavastländsk holme berättar hon med stor humor och noggrant tillvaratagande av alla komiska och tragikomiska poänger. Leino, till vars bohemattityd vid den tiden hörde svart slängkappa och slokhatt, följde med som han gick och stod direkt från Esplanadkapellets stambordslag, med en käpp som enda bagage. Hans klädsituation förbättrades inte nämnvärt av att han någon vecka senare under inflytande av den allmänna krigspaniken fick sig tillsänt endast sina sex frackskjortor i ett prydligt paket. Men veckorna i den ödsliga inlandsnaturen gav honom en andhämtningspaus; spritångorna vädrades ut, rytmen blev lugnare, en lång rad nya dikter blev till. Gripande är Hella Wuolijokis lilla skildring av hur Leino timmen för den oåterkalleliga avfärden borrade fingrarna i gräset och grät. Han hade skymtat en livsharmoni som aldrig kunde bli hans; två dagar senare satt han på sin gamla plats i Kapellets "kavaljersflygel".

*

V. A. KOSKENNIEMIS memoarverk *Vuosisadanalun ylioppilaana* ("Student när seklet var ungt") framträder med större litterära anspråk än fru Wuolijokis bok och uppfyller dem också. Den svenska översättningen kommer ut i höst, även i Sverige. Här berättar en litteraturens världsman och kosmopolit. Man fäster sig i boken främst vid de utmärkt klara porträtten och karaktäristikerna av människor författaren mött. Den från Lappo- och naziären svårt belastade Koskenniemi berör försiktigtvis och gudskelov politiken endast i numera förgätna och oskyldiga sammanhang, och inte minst därför har man utbyte av hans minnen. Av Eino Leino har han endast två personliga hågkomster att meddela. Den ena hänför sig till ett nattligt samtal på tumanhand i början av tiotalet: "Medan denna stilla dryckesceremoni pågick, blottade Leino för mig... mycket av sitt oroliga jag, där en starkt utvecklad ambition och en stor anspråkslöshet, en egendomlig naivitet och en medveten intellektualism, ett passivt laissez aller-behov och en häftig lust att gripa sig an med allt mellan himmel och jord på ett sällsamt sätt kämpade med varandra och verkligen kom en att tänka på den gudarnas gunga han diktat om." Att Koskenniemi både då och senare såg en smula rivalkritiskt på Leino kan han likväl inte riktigt dölja; något av den förstuckna antagonismen kommer fram också i den minnesdikt han skrev vid Leinos död år 1926, där begynnelseraden inte helt smakfullt alluderar på Skalden Wennerbom.

*

DEN LIKASÅ MINDRE smakfulla rubriken "Gravskrift över Koskenniemi" på en artikel av den litterära vänsterns ledande ideolog *Raoul Palmgren* i tidskriften *40-lukus* sista nummer visar tämligen riktigt hur avskydd högerns poeta laureatus är på det hållet. Med stöd av en lång rad ohjälpligt graverande citat framställer Palmgren Koskenniemi som reaktionens hovskald i Finland, och en icke smickrande jämförelse med Eino Leino uteblir inte heller. I den estetiska bedömningen har Palmgren hjälp också av den unge döde *Uuno Kailas*, som med ett uttalande år 1925 väl var den förste som på blodigt allvar jämfört de två.

Säga vad man vill om den nu avsomnade "40-luku"; dess polemiska ton var inte alltid vederhäftig, men den hade ofta värdefullt litteraturnytt att meddela, av vilket åtskilligt kom på Raoul Palmgrens konto. Det är med glädje man erfar att kretsen kring tidskriften i höst ämnar starta på nytt och det på bredare bas än förr. Det behövs hos oss. *Th. Warburton*

Norska trähus

JÄMFÖRDA med de norska bondgårdarna ter sig våra svenska trähus skäligen enkla och slätstrukna. Icke ens våra ryktbaraste monument av detta slag kan hävda sig vid sidan av genomsnittet av de norska. Såväl former som dekorationer är i de norska husen på något sätt överdådiga, nästan svulstigt kraftiga. Någon trovärdig förklaring till denna skillnad har aldrig kunnat presteras. Enbart hänvisningar till folklynnet räcker inte inom så genomforskade områden som byggnadskonsten. En fingervisning kanske ligger i det förhållandet att Sveriges främsta timmerarkitektur stått att söka i Dalarna och vissa delar av Norrland, alltså bygder där allmogen eller åtminstone storbönderna utgjort ett ledande skikt, utan att behöva stå i adelns skugga. Norge har aldrig haft samma adelsvälde som vårt land.

Den norska timmerbyggnadskonstens kvalitet och mångsidighet framgår på ett övertygande sätt i *Halvor Vreims* nya och utvidgade upplaga av *Norsk Trearkitektur* (Gyldendal). Här skildras landsbygdens, städernas och kyrkornas byggenskap. Då det gäller städer och kyrkor är det emellertid en avgjord brist att boken endast berör trähusen. På ett iögonfallande sätt märker man hur en del större trähus ända till detaljerna påverkats av stenhusen, men man får inga jämförelsemöjligheter och ingen kunskap om proportionerna mellan byggnader av olika byggnadsmaterial.

De norska bondgårdarna utgör ett mångskiftande ämne, som Vreim försöker belysa med hänsyn till historiska, tekniska, ekonomiska, lokala och sociala faktorer. Vad som kanske mest förvånar nutidsmänniskan är rikedomen på specialbyggnader för otaliga olika funktioner. I Gudbrandsdalen hade gårdarna t. ex. särskilda likbodar.

Bildmaterialet är ypperligt, och man är särskilt tacksam för att författaren kunnat förmå sig att minska på antalet festliga stabburar och loftbodar till förmån för andra, mindre uppmärksammade byggnadstyper och samhällsbildningar. Tyvärr är bildunderskrifterna stundom vanställda av naiva värdeomdömen. Eljest förfaller Vreim ovanligt litet åt arkitekturfilosofi. Han har dock inte kunnat undvika att skylta med de välkända, men obestyrkta påståendena att "de äldre husen smälte in i landskapet" etc. Några förklaringar till detta fenomen består man inte läsaren. Till Vreims heder måste dock erkännas att han endast i ganska ringa utsträckning hemfaller åt slika tankar, utan mestadels sakligt ägnar sig åt sitt ämne. *M. R—g*

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.